

על שלא הופיע לבית דין, **עד דאתי לדינא**, לא מקרעינן ליה. אין קורעין את השטר עד שלא יגיע לבית דין, ואין מסתפקין בכך שהוא מבטיח לבא.

וכן אם שטר הנידוי היה על דלא ציית לדינא, שבית דין פסקו שישלם לחבירו והוא מסרב לקיים את הפסק דין, הרי עד דציית, לא מקרעינן ליה. עד שלא ישלם, לא קורעים את השטר, ולא די בכך שיבטיח לשלם.

ודוחה הגמרא: **ולא היא!** אלא כיון דאמר צייתנא כיון שהוא מבטיח לקיים את הפסק דין קרעינן ליה מיד, כי שמא אין לו עכשיו כסף והוא אכן מתכוין להשתדל ולהשיג כסף כדי לשלם. אבל להגיע לדין אין לו קושי, וכל עוד שאינו מגיע יש בכך חציפות כלפי הבית דין, ולכן אין קורעין את השטר נידוי עד שיגיע לבית דין.

אמר רב חסדא: קובעים זמן, שני וחמישי ושני. זמנא, זמנא בתר זמנא. כלומר אין קובעים לו שלשה זמנים בבת אחת, אלא בתחילה קובעים לו ליום שני בשבוע. ואם לא הגיע, קובעים לו ליום חמישי. ואם לא הגיע קובעים לו ליום שני.

וממתינים לו ביום שני האחרון, כל היום, ולמחר, אם לא הגיע כתבינן עליו שטר נידוי.

רב אפי איקלע בי רב כהנא. חזא ההיא איתתא דאזמנה לדינא בפניא, ראה רב אפי שרב כהנא הזמין אשה לדין בערב, **ובצפרא,** למחרת בבקר מיד, כשנוכח שהיא לא

ולא אמרן שמתמכין על שליחותם **אלא דליתיה במתא**, שאותו אדם לא נמצא עכשיו בעיר שהבית דין נמצא בה, והשליח בית דין אומר לשכניו שכשישוב לביתו יודיעוהו את דבר ההזמנה.

אבל איתיה במתא, אם הוא נמצא בעיר, לא. אין מנדין אותו אם לא בא לבית דין, על סמך שליחותם בלבד, כיון דאמרינן: **אימר לא אמרו ליה.** שמא לא העבירו לו את ההזמנה, **דאמרי: אשכחינהו שליחא דבית דין ואמר ליה.** שסבורים הם שאין צורך להעביר לו את ההזמנה, כי השליח בית דין ודאי פגש אותו לאחר מכן והעביר לו בעצמו את ההזמנה.

ולא אמרן אפילו אם הוא לא נמצא בעיר, אין סומכין עליהם **אלא דלא חליף אבכא דבי דינא**, שבדרך חזרתו לביתו אינו עובר דרך בית הדין. **אבל חליף אבכא דבי דינא** אם הוא עובר דרך הבית דין בחזרתו לא סומכין עליהם שיודיעו לו את ההזמנה, כי הם אמרי: **אשכחיה בי דינא ואמרי ליה.** ודאי בעוברו דרך הבית דין הודיעו לו הבית דין בעצמם את ההזמנה.

ולא אמרן שסומכים עליהם **אלא דאתי ביומיה**, שחזר באותו יום לביתו. **אבל לא אתי ביומיה**, אם הוא לא חזר באותו יום לביתו, לא. אין סומכים עליהם שהודיעו לו את ההזמנה, כי אימא: **אישתלווי אישתלי.** שמא שכחו עד למחר את דבר שליחותם.

אמר רבא: האי מאן דכתיב עליה פתיחא על דלא אתי לדינא, מי שכתבו עליו שטר נידוי

נידוי שאין שולחין יד להוציא מידו כלום, והבית דין רשאים לנדות לכל מי שירצו. אבל להוציא

הגיעה, **כתיב עלה פתיהא**. כתב עליה שטר נידוי על שלא הגיעה לדין.

אמר ליה רב אסי לרב כהנא: וכי לא סבר לה מר להא דאמר רב חסדא: **קובעין זמן שני וחמישי ושני?** ומדוע נידית אותה כבר בפעם הראשונה?

אמר ליה רב כהנא: **הני מילי, גברא**. רק באיש ממתנינים לו שלש פעמים, כיון דאניס וליתיה במתא, כי יתכן שמחמת אונס אינו מגיע, היות והוא לא נמצא בעיר. **אבל איתתא, כיון דאיתתה במתא, ולא אתיא**, אשה שנמצאת בדרך כלל בעיר, ואם היא אינה מגיעה אפילו לאחר הזמנה אחת בלבד, מורדת היא!

אמר רב יהודה: **לא יהיבנא זימנא** אין מזמנים אדם לדין **לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי**. כי בימי ניסן אנשים עסוקים בקציר ובימי תשרי עסוקים בבציר, ואין להם זמן לבא לבית דין.⁽⁴⁰⁾

לא במעלי יומא טבא ולא במעלי שבתא וגם לא מזמנים בערבי יום טוב ובערבי שבתות, כי האנשים טרודים אז בהכנות ליום טוב ושבת.

אבל מניסן לבתר יומי ניסן, וביומי תשרי לבתר תשרי קבעינן. קובעים בניסן ותשרי זמן לאדם שיבא לאחר ניסן ותשרי.

אבל ממעלי שבתא לבתר מעלי שבתא לא

קבעינן. בערב שבת לא קובעים זמן אפילו לאחרי שבת.

מאי טעמא? בעבירותיה דשבתא טריד. בגלל הטירדא בהכנות לשבת הוא עלול לשכוח מההזמנה לדין.⁽⁴¹⁾

אמר רב נחמן: **לא יהיבין זמנא לא לבני כלה בכלה**, אנשים הבאים לשמוע הדרשה בשבת לא מזמנים אותם שיבאו ביום שני לדין, **ולא לבני ריגלא בריגלא**, הבאים לשמוע הלכות הרגל בשלשים יום שקודם הרגל, אין מזמנים אותם לדין. שמא על ידי כן ימנעו מלבא לדרשה.

כי הווי אתו לקמיה דרב נחמן, כשהיו באים התובעים, בימי כלה, לבקש מרב נחמן שיזמין אנשים מהמשתתפים בדרשה, לדין, **אמר להו: וכי לדידכו כנופייכו?** וכי לצורך דינכם הקהלתי את האנשים הללו?!

ומסקינן: **והאידנא דאיכא רמאי בזמנינו** שישנם אנשים רמאים שמשתמטים מלבא לדין ומנצלים את העובדא שלא מזמנים בימי כלה **חיישינן** מזמנים אותם אף בימי כלה.

שנינו במשנה: **אם היה דבר שיש בו אחריות חייב לשלם**.

מתני ליה רבי לרבי שמעון בריה, רבי שנה וביאר את המשנה לבנו רבי שמעון: לא דבר שיש בו אחריות ממש, שלא רק אם הגזילה

ממון מידו אפילו כל דהו, צריך שני עדים.

40. כך כתב רש"י. והרמב"ם (סנהדרין כה ט) כתב הטעם מפני שהעם טרודין במועדות.

וכתב הים של שלמה (יז) שלפי טעם זה

קובעין מיד אחר הרגל. אבל לטעם של רש"י ממתנינים עד סוף החדש כמבואר להדיא בדבריו בד"ה אבל.

41. הרא"ש.

המטה והשלחן.

מתנתיו:

אין פורטין סלעים לפרוטות, לא מתיבת המוכסין, מקופת גובי המכס שגובים עבור סחורות הנכנסים למדינה. ולא מכיס של גבאין, מהארנק של גובי המס שמטילין על אנשי המדינה כל אחד לפי ממונו. לפי שהכסף שהם גובים הוא שלא כדין והוא גזל בידם. [הגמרא תבאר שמדובר באופן שאין למסים הללו תוקף של "דינא דמלכותא"]⁽⁴²⁾.

ואין נוטלין מהם צדקה, מן הטעם האמור.

אבל נוטל הוא מתוך ביתו או מן השוק. מותר לפרוט וליטול צדקה מהכסף שיש למוכס או לגבאי בביתו, או מהכסף שיש לו אתו בשוק, שהוא כסף שלו ואינו מהקופה של המכס.

שהשאר להם אביהם היתה קרקע, אלא אפילו אם היתה פרה וחורש בה, המור ומחמר אחריו, חייבין להחזיר מפני כבוד אביהן. שכולם רואים שהם משתמשים בדבר שנגזל על ידי אביהם.

בעי מיניה רב כהנא מרב: אם השאיר להם אביהם מטה ומיסב עליה, או שולחן ואוכל עליו, מהו? האם גם את זה הם צריכים להחזיר או לא. כי יש צד לומר, כיון שהאנשים בחוץ אינם רואים את המטה והשלחן שבבית אין זה דומה לפרה וחמור, שמשתמשים בהם בחוץ, לכן אין בהם משום זלזול בכבוד אביהם. או שמא בכל זאת יש כאן זלזול בכבוד אביהם, כיון שהאנשים נכנסים לבית ורואים אותם משתמשים במטה ושלחן הגזולים?

אמר לו רב: [משלי ט ט] "תן לחכם ויחכם עוד". כלומר כדין הפרה והחמור כך דין

ד"ה אין.

גם הרשב"א כתב שעל כרחק אינו אסור מעיקר הדין, שאף אם הבעלים לא נתייאשו מהם הרי אין ניכר על הפרוטות איזה מהן של ראובן ואיזה של שמעון, ואם היה המוכס בא לעשות תשובה ולהחזיר לראובן מה שנטל ממנו היה מותר לו ליקח מהתיבה, כי הבעלים מתייאשים מאותן הפרוטות אף על פי שאינם מתייאשים מעצם התשלומין. ודינו ככלים שנתחלפו בבית האומן שמבואר בבבא בתרא (מו א) שמותר להשתמש בהן עד שיבא הלה ויטול את שלו. ואם כן מדוע אסור לפרוט מהן?

אלא ודאי שהוא רק לכתחילה להרחקה בעלמא ולגדר שלא לקנות מן המוכסין.

42. למאן דאמר: סתם גזילה אין הבעלים מתייאשים ממנה. ניחא שאסור לפרוט מתיבת המכסין כי הבעלים שגבו מהם את המכס לא נתייאשו מממונם והוי גזל. ומכל מקום לא קשיא איך מתירה הברייתא להלן "נותן לו דינר ונותן לו את השאר" וכי בשביל להציל ממונו מותר לגזול מאחרים? כי אין הדבר ברור שהממון הוא גזל שלפעמים הוא מכניס שם גם כסף שלו.

ולמאן דאמר: סתם גזילה מתייאשים הבעלים ממנה, אם כן למה אסור לפרוט מתיבת המוכסין, שהרי הבעלים התייאשו מהממון, והוי יאוש ושינוי רשות אצל הפורטיו? יש לומר שאמנם לא מעיקר הדין אסור אלא שדבר מגונה הוא מאחר שהתיבה והכיס מיוחדים להצניע שם את הגזילות ודרכו להניח שם כל שעה. תוס'

גמרא:

תנא: אבל נותן לו דינר, ונותן לו את השאר. אם היה חייב למוכס פרוטות בשווי חצי דינר, ואין לו רק דינר שלם, מותר לו לתת למוכס את הדינר ולקבל ממנו עודף אפילו מהקופה של המכס, מפני שהוא כמציל מיד המכס את הכסף שלו.

והוינן בה: **ומוכסין**, מדוע אומרת המשנה שהמכס שהם גובים הוא גזל?

והאמר שמואל: דינא דמלכותא, דינא! ומאחר שהמכס הוא חק המלכות [והמוכס קונה את המכס מהמלך למשך שנה בסכום מסויים], אם כן מן הדין חייבים לשלמו, ומדוע נחשב המוכס לגזלן?

ומתצינן: **אמר רב חנינא בר כהנא אמר שמואל:** המשנה מדברת במוכס שאין לו קצבה שאין לו שום אמת מדה בגביית המכס אלא נוטל כרצונו. ולכן אין לכך תוקף של דינא דמלכותא.

דבי רבי ינאי אמרי: המדובר במוכס העומד מאליו שלא מטעם המלכות, שאפילו אם יש לו קצבה הוי גזל.

איכא דמתני לה את מחלוקת האמוראים

כיצד ליישב את משנתנו **אהא** על המשנה במסכת כלאים.

דתנן: **לא ילבש אדם כלאים** בגד שמעורב בו צמר ופשתים **אפילו על גבי עשרה בגדים** אף על פי שהוא אינו נהנה מהבגד של כלאים.

ואפילו אינו לובשו אלא **להבריה בו את המכס** [שלא היו נוטלין מכס מבגדים שהאדם לובש⁽⁴³⁾], מכל מקום אסור, ואף על פי שאין כוונתו בלבישה זו לשם הנאה אלא רק כדי להבריה את המכס.

ואמרינן: **מתניתין**, האוסרת ללבוש כלאים אפילו להבריה את המכס, היא **דלא כרבי עקיבא**.

דתניא: אסור להבריה את המכס בבגד כלאים.

רבי שמעון אומר **משום רבי עקיבא:** מותר להבריה את המכס בבגד כלאים.

והוינן בה: **בשלמא לענין כלאים, בהא קמיפלגי התנאים** אם מותר להבריה את המכס בבגד כלאים, **דמר רבי עקיבא סבר:** **דבר שאין מתכוין מותר.** ולכן מותר ללבוש את הכלאים בשעה שהוא מבריה את המכס כי הוא אינו מתכוין בלבישה זו לשם הנאת לבישה.⁽⁴⁴⁾

במסכת סנהדרין (עד ב) על ערקתא דמסנאה. אבל אם גזרו שיהרג כל הנקרא בשם יהודי, וזה כדי שלא יכירוהו משנה לבושו כלבושם ובורח, מותר. וכן מותר לשנות לבושו כדי ליפטר מהמכס. ועיין שם שהביא על כך ראיות.

44. מדובר באופן שאין כאן פסיק רישיה כגון שלובש מלבושים אחרים להגן עליו מפני החמה

43. ואין לפרש שלא היו נוטלין מכס רק מיהודים, ועל ידי שילבש בגד זה יהא נראה כמו גוי ויפטר מהמכס. שאם כן לא היה מתיר רבי עקיבא משום שהוא נראה ככופר שהוא יהודי כדי ליפטר מן המכס. רא"ש.

והנמו"י חולק על הרא"ש שדוקא אם גזרו הגויים שמד להעביר על הדת שילבשו היהודים מלבושי הגויים, אז יהרג ואל יעבור, כמו שאמרו

ליטול ממנו מכס.

שאם באים אנשים אלו לגזול ממנו תבואה, מותר לו לשקר אותם ולומר שתבואה זו היא של תרומה, וכדי לשכנעם בכך, הוא נודר ואוסר על עצמו בפניהם את כל הפירות שבעולם אם תבואה זו אינה תרומה. (45)

וכן מותר לו לנדוד להם שתבואה זו היא של בית המלך.

שעל ידי נדרים אלו הוא נפטר מהם, כי הם אינם לוקחים תרומה או נכסי המלך.

אף על פי שהתבואה אינה של תרומה, (46) ואף על פי שהיא אינה של מלך.

כי הנדרים הללו אינם חלים כלל, מאחר שהם נעשו מתוך אונס. ודינם כ"נדרים אונסיין", שמבואר במסכת נדרים שהם מותרים מאליהם ללא צורך להזדקק להתרת נדרים.

והוינן בה: ולמוכסין כיצד מותר לו להתחמק מתשלום המכס?

והאמר שמואל: דינא דמלכותא דינא?

ומר התנא קמא סבר: דבר שאין מתכוין אסור. ולכן הוא אוסר להבריא את המכס בבגד כלאים למרות שהוא אינו מתכוין להנאת לבישה.

אלא להבריא בו את המכס מי שרי? איך מתיר רבי עקיבא להבריא את המכס?

והאמר שמואל: דינא דמלכותא דינא, ונמצא שהמבריא את המכס גוזל את המוכס היהודי שקנה את המכס מיד המלך בהיתר?

ומתריצין: אמר רב חנינא בר כהנא אמר שמואל: המדובר במוכס שאין לו קצבה שאינו רשאי ליטול מכס כרצונו, ולכן מותר להבריא ממנו את המכס.

דבי רבי ינאי אמרי: במוכס העומד מאליו שאין לו שום זכות לגבות מכס מעצמו.

ואיכא דמתני לה את מחלוקת האמוראים אהא על המשנה במסכת נדרים

דתנן: נודרין להרגין מותר לאדם לעשות נדר, כאשר באים עליו רוצחים [ישראלים] המבקשים להורגו וליטול את ממונו. ולהרמין או לגולנים הבאים להחרים את נכסיו בלי להורגו. ולמוכסין או שבאים

והצננה. תוס' שבת (כט ב) ד"ה ובלבד.

45. תוס' הביאו שהגמרא בנדרים מפרשת שבשפתיו הוא נודר ואוסר על עצמו לעולם את הפירות. ובלבו הוא חושב לאסור על עצמו רק להיום. ואף שדברים שבלב אינם דברים, מכל מקום בגלל האונס הוא מותר שאנן סהדי שלכך נתכוין. תוס' ד"ה נודרין.

46. ואף שהם גוזלים והורגים מכל מקום לא

יאכלו דבר איסור. או שתרומה אינה חשובה בעיניהם כי אפשר להשיג תרומה בזול. רא"ש נדרים (כו ב).

ובתוס' שם ד"ה שהם, הקשו שבשלמא להרגין ולחרמין, אם יאמר להם שהוא של תרומה לא יגזלו אותה ממנו כיון שאינה ראויה לאכילה לזרים, אבל למוכסין מה יועיל לו שהרי לעולם יבקשו המכס מממון אחר?

ותירצו שלא היו רגילים ליקח מכס זה ממוליכי תרומה לכהנים.

הרי שבמקום שאין חילול השם, לכולי עלמא מותר לגזול מן הגוי.

והוינן בה: **ורבי עקיבא, טעמא דאיכא קידוש השם**, רק אז אין באין עליו בעקיפין. **הא ליכא קידוש השם**, באופן שאין לחשוש לחילול השם, גם הוא מודה שבאין עליו בעקיפין?

וגזל הגוי מי שרי? האם רבי עקיבא מתיר מעיקר הדין גזל כנעני?

והתניא: אמר רבי שמעון: **דבר זה דרש רבי עקיבא כשבא מזפורין** [שם מקום]: **מנין לגזל גוי שהוא אסור?**

תלמוד לומר בעבד עברי שנמכר לגוי [ויקרא כה מח] **"אחרי נמכר גאולה תהיה לו"**.

משמע **שלא ימשכנו ויצא**, שלא יוציאו קייג-ב אותו בית דין מיד הגוי אלא רק על ידי פדייה, משום שאסור לגזול את הגוי.

יכול הייתי לומר, יגלום עליו, שהעבד עברי יתן לגוי שיתבע ממנו עבור גאולתו מחיר גבוה מעבר למה ששילם עבורו? (49)

ומתצינן: **אמר רב הנינא בר כהנא אמר שמואל: במוכס שאין לו קצבה**.

דבי רבי ינאי אמרי: במוכס העומד מאליו.

רב אשי אמר: במוכס גוי. (47) שהמוכס אשר קנה את המכס מהמלך, הוא גוי, ואין חשש לגזולו, כי גזל עכו"ם מותר במקום שאין לחשוש לחילול השם, כגון בעניננו, שמבריח את המכס והמוכס אינו יודע מכך. (48)

דתניא שגזל עכו"ם מותר: **ישראל וגוי שבאו לדין תורה. אם אתה יכול לזכותו את הישראל בדיני ישראל**, שלפי דין התורה הוא זכאי, זכהו. **ואמור לו לגוי: כך דינינו!**

ואם אתה יכול לזכות את הישראל בדיני **אומות העולם**, שרק לפי דיני הגויים הוא זכאי, זכהו, **ואמור לו לגוי: כך דינכם!**

ואם לאו, שהישראל אינו זכאי לא לפי דיני ישראל ולא לפי דיני הגויים, **באין עליו על הגוי בעקיפין**, בחכמה, עד שפוטרם את הישראל, **דברי רבי ישמעאל**.

רבי עקיבא אומר: אין באין עליו בעקיפין מפני קידוש השם! כדי שלא יגרם חילול השם.

בנדרים מבואר שרק משום אונס התירו לנדור ולבטל בלבו. ואונס נחשב רק כשבא להציל את הממון שלו, אבל לגנוב את המכס בעקיפין וליטול מה שאינו שלו לא התירו.

וכתב עוד שבספרים מוגהין יש שהביאו את המשנה של כלאים באחרונה ועלה קאי רב אשי, והוא הנכון.

49. כך פירש רש"י. והקשו תוס' עליו: מה צריך קרא על זה דפשיטא שלא יתן לגוי

47. על פי נוסחת הגמרא מהדורת שבתי פרנקל. וכן בכל הסוגיא שינינו ממהדורת וילנא ששלטה בה יד הצנזורה למהדורה הנ"ל.

48. הראב"ד כתב שרב אשי קאי על המשניות של כלאים ונדרים, אבל על משנתנו לא תירץ כלום (שהרי אף שמוכס גוי מותר להבריא ממנו את המכס אבל מה שגבה ודאי לא היה גזל).

והרשב"א כתב שרב אשי קאי רק על המשנה של כלאים ולא על המשנה של נדרים. כי בגמרא